

IRODALOM

KÖNYVEK

THORNTON, ARLAND: *Reading History Sideways: The Fallacy and Enduring Impact of the Developmental Paradigm on Family Life*. (Félre olvasni a történelmet: a fejlődési paradigma zsákutcaja és tartós hatása a családi életre.) University of Chicago Press, Chicago, 2005. 344 p.

Arland Thornton nagyon fontos könyvet írt, amely minden, a demográfia történetét és általában a modern társadalomtudományokat tanulmányozó diák és tudós számára szükséges kiindulópont kell, hogy legyen. A szerző fő érénye abban áll, hogy mint igazi szociológus három nézőpontot ötvöz, amelyeket egyébként általában külön kezelnek. Egyrészt elméletek kritikai bemutatását nyújtja, másrészt kritika alá veti azokat az eurocentrikus alapfeltevéseket, amelyek a családtörténet, családszociológia és a demográfia terén beépültek a történetfilozófiába, és ugyanakkor kísérletet tesz az aktuális globális demográfiai változások megértésére ezen a kutatási területen, mégpedig úgy, hogy a hétköznapi emberek világában zajló családi változásokat érintő tudományos és nem tudományos eszmék elemző összevetését végzi.

A könyv mindenekelőtt a demográfia átmenetelméleteiről, elsősorban a demográfiai átmenet elméleteiről szól, amely elméleteket már a késő 18. században kidolgoztak. A szerző fölöttébb meggyőzően érvel amellett, hogy ez a „modern család” és „modern” demográfiai viselkedés felé vezető átalakulást/átmenetet leíró elmélet volt a vezérfonala számos nagy tudósnak, akik a demográfiai változással foglalkoztak, többek között Malthusnak, Le Play-nek, Westermarcknak, Engelsnek, Morgannek és Notesteinnak. A szerző ezeket a nézeteket néhány olyan történész kritikai nézőpontjából mutatja be, akik a források alaposabb vizsgálata és néhány lényegi kérdés megfogalmazása alapján joggal kételkedtek a „nagy átalakulási elméletekben”. John Hajnal családtörténetéről és háztartáskialakításáról megfogalmazott néhány történeti és földrajzi felvetését követve Peter Laslett, Richard M. Smith és mindenekelőtt az antropológus-történész Alan Macfarlane az angol családtörténet szemszögéből határozottan elvetették egy olyan nagy átalakulás lehetőségét, amely a nagy, patriarchális, a „paraszi típusú” háztartásokra épülő család felől az inkább egalitárius, nukleáris családi háztartás felé irányult volna (pl. Hajnal 1965; Wrigley 1981; Smith 1984; Wall 1983; Macfarlane 1978, 1986, 1987). Ezen utóbbi történészek szerint két szempontból is létezett egy angol és/vagy északnyugat-európai individualizmus: egyrészt volt egy angol és északnyugat-európai individuális történeti fejlődés, másrészt már a 14–15. századtól hiányzott ebben a régióban a paraszi típusú kollektívizmus. Ez fontos eredmény volt, de úgy tűnik, hogy az elméletalkotás néhány következménye problematikus, vagy legalábbis erősen figyelni kell az eurocentrikus tévutak és hamis hierarchiák felállításának elkerülésére. Példának okáért éppen belegyűrhetjük a Föld népességének több mint 90 százalékát a nem individualista, nem európai csoportba a történet demográfia és családtörténet terén (Faragó 2003), de ez a legnagyobb mértékben félrevezető volna. Amellett is tévedés érvelni, hogy léteztek szilárd geo-kulturális választóvonalak, amint például azt Hajnal felvetette. De éppen ezek a pontok azok, ahol Thornton nagyon elővigyázatos és pontos.

Így Thornton másodjára igen eredményesen veti kritika alá a modernizációs elméleteknek, azaz jobban mondva az eurocentrikus társadalmi elméletalkotásnak azon aspektusát, amely az elmúlt háromszáz évben a „nem európai” vagy „nem nyugati” társadalmak jelen történetét az „európai” és „nyugati” társadalmak múltjával azonosította. Ezt a hierarchiaépítő arroganciát és tévútra vezető kutatói gyakorlatot igen erős támadások érték elsősorban azon tudósok részéről, akik valamely módon összekapcsolódtak a posztkoloniális kritikával (pl. Amin 1989; Böröcz 2003; Chakrabarty 2000; Said 1978; Comaroff 2002; Mignolo 2000; Wallerstein 1991, 1997). Ezeknek a szerzőknek némelyikét Thornton idézi könyvében, de nem mindegyiküket. Ezt azonban nem lehet felróni neki, mert egyáltalán nem az volt a célja, hogy a demográfia és családtörténet eszméinek alakulásáról írjon könyvet. Talán figyelmen kívül hagyja ezeknek a szerzőknek néhány meglátását (például a diskurzus fogalmát, az identitások szerepét), de fontos látnunk, hogy a család és a népesség változásairól kívánt könyvet írni. És éppen ezen a ponton igen eredeti és különösképpen figyelemre méltó.

Harmadsorban Thornton mellett érvel, hogy a fent említett átalakulási ideológia („fejlődési idealizmus”, ahogyan nevezi) a történelem félreolvasásának speciális technikájával (a „Nyugat” múltját a „nem Nyugat” jelene jeleníti meg) a demográfiai változások kulcsfontosságú mozgatórugója. Így az nem egyszerűen tévedés, hanem a történelemre magára van tartós hatása. Azt a módot, ahogyan ez az erőteljes „idealizmus” konkrét helyzetekben működik, a könyv nem tárgyalja részletesen. A szerző úgy kezeli, mint egy rendkívül erős eszmerendszert, amelyet nem lehet egykönnyen megállítani a világ különböző részei művelt elitjeinek, különböző kormányzati programoknak, a médiának és marxista csoportoknak a befolyása miatt, amint azt a könyv utolsó része bemutatja. Egy olyan kontextuális tényezőre, mint a világkapitalizmus inherens részét képező egyenlőtlenségre épp csak utal a könyv, és soha nem tárgyalja részletesen.

Hasonlóképpen az ideológia terjedésének különböző tényezőit a szerző úgy kezeli, mint amelyeknek hasonló szerepük van a modern család és demográfiai viselkedés terjesztésében, tekintet nélkül arra a tényre, hogy az elemzett tényezők különböző politikai nézetekre épültek. A marxista csoportok szerepe például különböző időpontokban igen különböző volt Latin-Amerikában és Kelet-Európában. Időnként támogatták a különböző pronatalista politikákat az 1950-es és 1960-as években, míg más esetekben éppenséggel nyugati típusú modernizátoroknak tekintették magukat a népességgalpolitika vonatkozásában, mint például Magyarországon a hatvanas évek végén. Éppen ez azon dolgok egyike, amelyeket az olvasó hiányolhat Thornton könyvében, mivel az épp csak utal a „nyugati” ideálokkal szembeni ellenállásra, annak ellenére, hogy a könyv tartalmaz egy briliáns példát a poligámiáról az Egyesült Államokban folytatott vitákról.

A domináns hierarchikus modernizációs ideálokkal kapcsolatos ellenállás formáinak felsorolását folytathatnánk, hiszen az olvasó étvágja egyre nagyobb lesz a könyv olvasása közben. Azt kell mondanunk, hogy a könyvet éppen a kétszáz éve világszerte tapasztalható ellenállás eszméinek a beépítésével kellene folytatni, függetlenül attól a lehetőségtől, hogy hosszú távon a fejlődési idealizmus önbeteljesítő proféciaának bizonyulhat. Az, hogy csak várjuk a fejlődési idealizmus eredményeit, azzal járhat, hogy elveszítjük a történetet, a történelmet, a különböző résztvevők közös játszmáját a modernitás közös korszakában.

A fejlődés hierarchikus ideálja (hogy a Nyugat vezeti a világot a modern ideálok felé) önmagában is arra kellene, hogy indítson minket, hogy részletesen elemezzük az ellenállást, mivel a fejlődési idealizmus minden valószínűség szerinti egyik erénye az,

hogy egyszerű eszközöket kínál, amelyek segítségével nemcsak az úgynevezett „Nyugat” tekintheti magát a modernitás családi ideáljai felsőbbrendű terjesztőjének, a történelem élcsapatának. Hiszen a fejlődési hierarchia „közép szintű” (félmodern) szereplői szintén játszhatnak kettős játékot, egyszerre tekintve magukat modernizáltak és modernizátornak, jóllehet különböző irányokban a földrajzilag felfogott hierarchián belül. Más szóval a felállított hierarchián belül manőverezve mindig van lehetőség arra, hogy a nem Nyugaton nyugatiként viselkedjen valaki. A hierarchikus gondolkodás újra és újra felütheti a fejét a világ igen különböző részein. Az ismertető legfeljebb annyit mondhat, hogy a feladat, amelyet Thornton vállalt, igen nehéz.

De a szerző nem veszi el a bátorságát, és a könyv végén alkalmasint javasol egy kutatási tervet, amely a fejlődési idealizmus elterjedését vizsgálná a világban. Néhány kollégájával ennek a kutatási programnak a kezdetén tart. Csak csodálhatjuk azt, hogy egy kutatócsoporttal milyen hatékonyan vizsgálja a fejlődési idealizmus elemeinek terjedését a világban, beleértve többek között Argentínát, Nepált, az Egyesült Államokat, Bulgáriát és Albániát. Úgy látszik, azon ritka alkalmak egyikének vagyunk a tanúi, amikor valaki nemcsak megír egy mélyenszántó elemzést, nemcsak bepillantást enged a demográfiai változás elméleteibe és társadalmi mechanizmusaiiba, hanem ahhoz is veszi a bátorságot, hogy gondolatait globális szinten ellenőrizze és finomítsa. Valamennyiünk épülésére.

IRODALOM

- Chakrabarty, Dipesh (2000): *Provincializing Europe. Postcolonial thought and historical difference*. Princeton University Press, Princeton and Oxford.
- Comaroff, John – Comaroff, Jean (1992): *Ethnography and the historical imagination*. Westview, Boulder.
- Faragó, Tamás (2003). Different household formation systems in Hungary at the end of the 18th century: variations on John Hajnal's thesis. *Demográfia*, Special edition, vol. 46. 95–137.
- Hajnal, John (1983): Two kinds of preindustrial household formation In Wall, Richard et al. (eds) (1983): *Family forms in historic Europe*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hajnal, John (1965): European marriage pattern in perspective. In Glass, D. H. – Eversley, D. E. (ed.): *Population in history*. Essays in Historical Demography. Arnold, London. 101–143.
- Macfarlane, Alan (1978): *The origins of English individualism: the family, property and social transition* Blackwell, Oxford.
- Macfarlane, Alan (1986): *Marriage and love in England: modes of reproduction, 1300–1840*. Blackwell, Oxford, New York.
- Macfarlane, Alan (1987): *The culture of capitalism*. Blackwell, Oxford, New York.
- Mignolo, Walter D. (2000): *Local Histories and global designs. Coloniality, subaltern knowledge, and border thinking*. Princeton Studies in Culture/Power/History. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Said, Edward (1978): *Orientalism*. Vintage, New York.

- Wallerstein, Immanuel (1991): The modern world-system as a civilization. In Wallerstein, I.: *Geopolitics and geoculture. Essays on the changing world-system*. Cambridge University Press, Cambridge. 215–230.
- Wallerstein, Immanuel (1997): Eurocentrism and its avatars: The dilemmas of social science. *New Left Review*. 226. 93–108,
- Wrigley, Anthony – Schofield, Richard (1981): *The population history of England. 1541–1871: A reconstruction*. Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Melegh Attila

FOLYÓIRATCIKKEK

- AVRAMOV, D. – CLIQUET, R.: Xenophobia and Integration of Immigrants. Attitudes of Europeans towards Foreigners. (Xenofóbia és a bevándorlók integrációja. Az európaiak idegenekkel szemben érzett attitűdjei.) *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft*, 32. 2007/3–4. 533–560.

A tanulmány az európaiak bevándorlással és az idegenek integrációjával kapcsolatos nézeteit, attitűdjeit vizsgálja nyolc európai országban (Ausztria, Csehország, Észtország, Finnország, Lengyelország, Magyarország, Németország és Szlovénia). A kérdőíves vizsgálat adatai alapján a bevándorlókkal szembeni attitűdöket a szerzők az általánosabb gazdasági, társadalmi, demográfiai viszonyok, illetve az ezekhez való viszonyulás fényében elemzik.

A vizsgálat alapjául a 14 európai országra kiterjedő PPAS (Population Policy Acceptance Survey) adatfelvétel anyaga szolgált, amely a demográfiai változásokkal, a termékenységi viselkedéssel, a források és szolgáltatások generációk közötti cseréjével és a népesedéspolitikákkal kapcsolatos gyakorlatokat, véleményeket, attitűdöket kívánta feltárni. A nemzeti keretben folytatott adatgyűjtésre támaszkodva hoztak létre egy közös adatbázist (IPPAS – International Population Policy Acceptance Study), amelynek elsősorban a bevándorlókra vonatkozó modulja részét képezte az ún. FEMAGE (Needs for Female Immigrants and their Integration in Ageing Societies) projektnek, ahol speciálisan az öregedő társadalmak és a női bevándorlás kapcsolatának problematikáját helyezték a kutatás középpontjába. A FEMAGE projekt nemzetközi adatbázisa (a FEMAGE-MIG), amelybe a PPAS adatok is beletartoznak, 11 980 nő és 9827 férfi válaszadó adatait tartalmazza. Az ebben a tanulmányban is elemzett migrációs modul elsősorban az idegenek (bevándorlók) számával és annak növekedésével, a bevándorlás előnyeivel és hátrányaival, integrációjuk szükségességével és mibenlétével, esetleges visszavándorlásukkal, a nemzeti migrációs politikákkal, az általánosabb népesedési trendekkel és a népesedéspolitikával kapcsolatos véleményeket gyűjtötte össze.

A kutatási projekt és a jelen tanulmány is arra a feltevésre épül, miszerint a bevándorlással kapcsolatos attitűdök szorosan kötődnek egyéb demográfiai és társadalmi viszonyokhoz, függnek a válaszadók korától, esetleg nemétől, iskolázottságától, munkaerő-piaci helyzetétől, vallásosságától, másrészt országoként is különböznek, asze-

rint, hogy milyen volt az illető ország migrációs előtörténete, mekkora a migrációs befogadó potenciálja, milyen típusú jóléti rendszerről, milyen fokú demográfiai változásokról, kihívásokról (pl. öregedés) van szó az adott esetben. A befogadó országok polgárainak véleménye, bevándorlással kapcsolatos attitűdjei azért jelentenek fontos kutatási témát, mert a migráció problémájának kezelésében, az integráció megoldásában a felelősség is megoszlik a kormányzatok, az intézmények, a bevándorlók és a befogadó polgárok között.

A szerzők a PPAS migrációs modulja alapján 12 kérdésben elemzik a nyolc befogadó ország polgárainak véleményét, majd ennek tanulságaképpen próbálnak levonni néhány következtetést a népességgazdasági döntéshozók számára. A 12 kérdéssel kapcsolatban leadott válaszok elemzésének tanulságai a következők.

Az első elemzett kérdés az volt, hogy a befogadó állampolgárok mennyire pontosan ismerik az országukban élő külföldiek számát. Az elemzés szerint az ezzel kapcsolatos pontatlanság, információhiány általános, bár ennek mértéke országonként eltérő. Az idegenek arányának túlbecslése lényegében fordítottan arányos tényleges számukkal, minél kevesebben vannak egy adott országban, a befogadó népesség annál inkább hajlamos eltúlozni jelenlétük mértékét. Így a becslések Ausztriában, Németországban vagy Finnországban (mondhatnánk, hogy a régi befogadó országokban) a legpontosabbak, míg Kelet-Európában általában nagyobb a túlbecslésre való hajlandóság.

Lényegében egyöntetű a vélekedés arról, hogy a bevándorlók száma kevés-e vagy sok-e. Egyedül Finnországban véli úgy a megkérdezettek többsége (háromnegyede), hogy az országban tartózkodó idegenek száma nem túl sok. Ausztriában megosztott a közvélemény ebben a kérdésben a válaszok tanúsága szerint (a válaszadók fele véli úgy, hogy túl sok az idegen az országban), míg a másik hat vizsgált országban kétharmaduk tartja túl soknak a bevándorlók számát. Ebben az esetben is megfigyelhető, hogy az idősebbek véleménye elutasítóbb, míg a felsőfokú végzettségűeké pozitívabb az átlagénál.

Azzal kapcsolatban, hogy a válaszadók az idegenek jelenlétét inkább előnynek vagy inkább tehernek tekintik, a szerzők tíz pozitív és kilenc negatív attitűdöt mutató kérdésre adott választ elemeztek. A válaszokat két fő attitűd-változóvá vonták össze, majd ennek alapján megállapították, hogy az elutasító álláspont az erősebb. Az elutasítás mértéke változó, keleten erősebb, mint nyugaton, de egyedül Ausztriában regisztráltak több pozitív, a bevándorlók jelenlétét inkább előnyként beállító választ. Az elutasítás mértékét tekintve újra az ország, illetve az individuális faktorok közül az iskolázottság mutatkozott a legfontosabb differenciáló tényezőnek.

A megkérdezettek többsége hasonlóképpen elutasítja azt a nézetet is, miszerint a bevándorlás megoldás lehet a népességfogyás problémájára. Csak a finnek és egészen kis mértékben az osztrákok hajlanak erre a nézetre, a németek és a posztoszocialista országok polgárai viszont ennek inkább az ellenkezőjét vallják, bár az utóbbiak nagyobb mértékben, mint az előbbieket.

A bevándorlás munkaerő-piaci előnyeit vagy hátrányait tekintve a nagy többség inkább fél az esetleges külföldi vetélytársaktól, a megkérdezettek 43%-a (Ausztriában 25, Lengyelországban 58%-a) szerint az idegenek elveszik a munkahelyeket a hazaiak elől, míg csak 26%-uk (Magyarországon 9, Szlovéniában 45%-uk) gondolja azt, hogy a bevándorlók azokat a munkákat végzik el, amelyekre a hazaiak nem hajlandóak. Ebben a kérdésben ugyanakkor némi kettősség mutatkozik, mivel a nagy többség (74%) elismeri, hogy a bevándorló munkaerő szükséges a jóléti rendszerek fenntartásához, bár

70%-uk a munkaerő-piaci szükségletekhez kötné a bevándorlók számát. Az elemzés tanulsága szerint a bevándorlókval kapcsolatos negatív kép erősen kötődik a vélt munkaerő-piaci hátrányokhoz. A gyengébb társadalmi tőke és gazdasági helyzet nagyobb félelmet és elutasítást vált ki a külföldi vetélytársakkal szemben (az elutasítás, a negatív attitűd elsősorban a kevésbé iskolázottakra, a munkanélküliekre, a nyugdíjasokra jellemző).

A szerzők vizsgálták azt is, hogy a bevándorlás előidézte kulturális sokféleséget hogyan értékeli a megkérdezettek. A negatív vélemények itt is markánsak, 18% gondolja úgy, hogy országaikban egyáltalán nincs helye az idegeneknek, míg 62% úgy véli, hogy a bevándorlás kedvez a bűnözésnek és a terrorizmusnak. Kelet-Európa e téren is elutasítóbbnak mutatkozik, a városlakók, az iskolázottabbak, a magasabb jövedelműek inkább hajlanak a pozitív vélekedésre, míg a vallásosak inkább negatív véleménnyel vannak a kulturális sokféleségről. Igen fontos eredmény az is, hogy a kulturális csere pozitív voltára utaló válaszok igen szoros korrelációban vannak a külföldiek integrációját előtérbe helyező vélekedéssel. Tehát a bevándorlásban inkább pozitív jelenséget látók is az integráció mellett állnak, és nem támogatják a bevándorló csoportok különállását fenntartó multikulturalizmust.

Ezt a képet erősítik az integráció jelentését kibontó kérdésekre adott válaszok is. A kép lényegében egyöntetű, a befogadó társadalmak csak a bevándorlók beilleszkedését tudják elfogadni, és értékrendjükbe nem igen illeszthető a multikulturalizmus elfogadása. A válaszadók több mint 80%-a tartja szükségesnek azt, hogy a bevándorló megtanulja a befogadó ország nyelvét, és hogy alkalmazkodjon a helyi szokásokhoz, normákhoz. A többség (Németországban 53%, Magyarországon 85%) támogatja azt a véleményt is, miszerint a beilleszkedni képteleneket öt év múltán vissza kellene küldeni eredeti hazájukba.

A migrációval kapcsolatban alkalmazandó politikai eszközök terén nagy az összhang az illegális migránsok kiutasításában, és a befogadó országok polgárai a politikai jogok öt év ott tartózkodás utáni megadását sem igen támogatják (Magyarország: 20%, Finnország: 48%). A férfiak, az idősebbek és az alacsonyabb iskolázottságúak ez esetben is inkább elutasítóak, mint az átlag.

Az eddigi tapasztalatok alapján a demográfiai trendekről való tudás bizonyos mértékben alakítója a bevándorlókval szembeni attitűdöknek. Az itt mért összefüggés azonban inkább negatív jellegű, a népességfogyásról, alacsony termékenységről, öregedésről való információk azzal a vélekedéssel mutatnak szerény összefüggést, miszerint a bevándorlás szükségtelen, a helyieknek kellene több gyereket vállalniuk. A többség tehát inkább a pronatalista népesedéspolitikát támogatja lenne, mint a bevándorlást.

Az elemzésből kitűnt az is, hogy a nemi szerepekkel, együttéléssel, családdal, reprodukcióval kapcsolatos konzervatív vélekedés szorosan összefügg a migránsok elutasításával. Az öregedés és a migráció megítélése közötti kapcsolat ugyanakkor némileg bonyolultabb: az öregek és a migránsok megítélése között szoros pozitív összefüggés mutatható ki, azok, akik tehernek tekintik az időseket, annak tekintik a bevándorlókat is. Ugyanakkor az öregedés demográfiai folyamata miatt aggódók hajlamosak elismerni a bevándorlás és a bevándorlók integrációjának szükségességét.

Pozitív korreláció mutatkozik az elégedettség (jó anyagi körülmények, elegendő szabad idő) és a bevándorlók elfogadása között. Ugyanakkor az értékrend és a migráció megítélése szintén összefügg (a szerzők itt Gödri Irén kutatásaira hivatkoznak): az

anyagi javak megszerzését előtérbe helyezők hajlamosabbak az elutasításra, míg a szabad idő fontosságát hangsúlyozók inkább elfogadják a bevándorlókat.

A kutatás tanulságait összefoglalva a szerzők kiemelik, hogy a bevándorlással, bevándorlókkal kapcsolatos negatív, populista reakciók jelenléte a vizsgált országokban kézzelfogható. Ebből a szempontból a jelenlévő bevándorlók tényleges száma indifferens, az elutasítás éppenséggel ott a legerősebb, ahol viszonylag alacsony a külföldi népesség aránya (alapvetően a volt szocialista országokban). Bár az országok közötti különbségek jelentősek, a bevándorlókkal szembeni negatív attitűd erősebbnek látszik Európában. Az esetleges elfogadó, pozitív attitűd sem jelenti azonban a multikulturalizmusnak, a bevándorló csoportok tartós elkülönülésének támogatását. Az elsőprő többség, ha egyáltalán, akkor a bevándorlók integrációját, a fogadó társadalmakba való minél teljesebb beilleszkedését támogatná. A szerzők megállapítása szerint viszont a bevándorlók beilleszkedésének egyik legfontosabb feltétele, a befogadó társadalmak pozitív attitűdje, az elemzés tanulsága szerint igen gyenge. Mindez igen nagy feladatot ró a kormányzatokra, szükségessé teszi a bevándorlással kapcsolatos valós információk terjesztését, a tervezett politikai intézkedések szükségességének, céljainak közérthető formában való elmagyarázását. A tanulmány eredményeit a szerzők általánosabb elméleti keretbe is megpróbálják beilleszteni. Eszerint (a szociológia, pszichológia és egyéb tudományágak eredményeivel összhangban) a xenofóbia a saját csoportjellemzők védelmét szolgálta a hagyományos társadalmakban, és ebben a formájában túlélési technika volt. Ebből a túlélést elősegítő szerepéből sokat veszített a modern társadalmakban, ahol inkább az egyéni képességek kapnak nagyobb teret, de nyomai ma is fellelhetők, amint azt a tanulmány eredményei is bizonyítják.

Óri Péter

AMATO, P. R. – HOHMANN-MARRIOTT, B.: A Comparison of High- and Low-Distress Marriages That End in Divorce. (Válással végződő magas és alacsony szintű feszültséggel jellemezhető házasságok összehasonlítása.) *Journal of Marriage and Family*, 69, 2007/3. 621–638.

A szerzők azt a közkeletű hiedelmet veszik górcső alá, amely szerint az emberek azért válnak el, mert a házasságuk egyre rosszabbá válik, egészen addig a pontig, amikor már csak a válás tűnik jó megoldásnak. Eszerint a forgatókönyv szerint a párok gyakran vitatkoznak egymással, a partnerek érzelmileg fokozatosan távolodnak egymástól és egyre boldogtalanabbnak érzik a házasságukat, ezért kezdeményezik a válást.

Igaz ugyan, hogy sok esetben valóban ez történik, de nem ez az egyetlen út, amely a váláshoz vezet. Több kutatás rámutatott, hogy sok pár esetében nem előzik meg a válást heves viták és a boldogtalanság érzése. Úgy tűnik, ezek a párok olyan okok miatt bontják fel a házasságukat, amelyek csak részben tükrözik a házasság minőségét.

A szociális csereelmélet szerint a házasság stabilitását alapvetően három tényező határozza meg: a kapcsolat előnyei, a felbontás útjában álló korlátok és az, hogy milyen alternatívák állnak a felek rendelkezésére. Az elmélet felhasználásával az elváltak körében két alapvető csoportot feltételeznek a szerzők. Bizonyos párok azért válnak el, mert komoly problémák vannak a kapcsolatukkal. Ezek a párok gyakran vitatkoznak, a heves viták időnként erőszakba torkollnak, kevés közös tevékenységben vesznek részt, sok

problémát látnak a kapcsolatukban, és boldogtalanok a házasságukban. Ezek a párok elsősorban azért válnak el, mert a kapcsolat fenntartása költséges és maga a kapcsolat nem kielégítő számukra. A korábbi kutatások is arról számolnak be, hogy a házassággal való elégedetlenség és a gyakori konfliktusok a válás jó előrejelzői. Bár sokan szembe-sülnek a házasság felbontása előtt álló korlátokkal és az alternatívák hiányával, a leg-többen végül megtalálják, hogy lehetnek ezeken úrrá.

Más párok csak ritkán vitatkoznak, mérsékeltlen elégedettek a házasságukkal (in-kább elégedettek, mint elégedetlenek), vannak egymás iránt pozitív megnyilvánulásaik, és érzékelnek ugyan problémákat a házasságukban, de nem túl sokat. Ezek a párok nem azért válnak el, mert megromlott a házasságuk, hanem azért, mert kevésbé elkötelezet-tek a házasság mint élethosszig tartó kapcsolat mellett, magas elvárásokat támasztanak a házassággal szemben, kevés korlátot érzékelnek, amely akadályozná őket a házasságból való kilépésben, és hisznek abban, hogy vannak számukra járható alternatív utak, hogy új párt találjanak. Ezekben az esetekben a házasság minőségének indikátorai nem jó elő-rejelzői a válás bekövetkezésének. Ez utóbbi típusú válás ritka lehetett a múltban, de egyre gyakoribbá válik, ahogyan a házasság társadalmi, kulturális és gazdasági környe-zete változik.

Ebből kiindulva a szerzők azt a célt tűzik ki tanulmányukban, hogy – longitudinális adatok alapján – becslést adjanak arra, hogy a válással végződő házasságok között milyen arányban fordul elő magas, illetve alacsony feszültséggel jellemezhető kapcsolat a házastársak között; meghatároznak néhány olyan jellemzőt, amelyek alapján elkülö-níthető a két csoport; megvizsgálják azt a feltételezést, miszerint a feszültséggel terhes házasságból kilépők szubjektív jóléte javul a válást követően, míg azok, akiknek a kapcsolatában alacsonyabb a feszültség szintje, a válás után romló szubjektív jóléttel jellemezhetőek.

Az elemzéshez a szerzők az Országos Család- és Háztartás Vizsgálat (National Survey of Families and Households, NSFH) első és második hullámának adatait használják: az első hullámban megkérdezett 4460 pár 11%-a vált el a második hullám idejé-re. A házasság minőségét a párkapcsolattal való elégedettséggel, a házastársak közötti interakciókkal, konfliktusokkal és a közöttük előforduló erőszakos megnyilvánulásokkal mérik, valamint azzal, hogy foglalkoztak-e a válás gondolatával. A válás kockázati tényezőire vonatkozó változókat három csoportba osztották: azokra, amelyek a házasságból nyerhető jutalmakra és költségekre hatnak (például a jövedelem vagy a korábbi kapcsolatból származó gyermek); azokra, amelyek akadályt jelentenek a házasság fel-bontásában (például a hosszú házasságtartam vagy a kiskorú gyermekek); és végül azokra, amelyek a házasság alternatíváival állnak kapcsolatban (például a karrierlehető-ségek vagy az életszínvonal változása válás esetén). Az étellel való általános elégedett-séget az első és a második hullámban is vizsgálják, és a válás előtti és utáni állapotot hasonlítják össze.

A válást befolyásoló tényezők tekintetében az elváltaknak mind a magas, mind az alacsony feszültséggel jellemezhető csoportja lényegesen különbözik azoktól, akik nem válnak el: például fiatalabbak, magasabb jövedelemmel rendelkeznek, nagyobb eséllyel éltek együtt a házasságkötés előtt, gyakoribb körükben a korábbi életkorban kötött házasság és a szülők válása stb., ugyanakkor azonban a két csoportnál érvényesülő kockázati tényezők nagyon hasonló alakzatot mutatnak. Van azonban néhány jellemző különbség is: a magas feszültségű kapcsolattal jellemezhető házasságokhoz viszonyítva az alacsonyabb feszültségűekben kevésbé valószínű a gyermek jelenléte, nagyobb a

vallásosság előfordulása, rövidebb az időtartamuk és kevésbé látják rózsásnak a válást követő helyzetet. Tehát az elváltak két csoportja sokkal jobban hasonlít egymáshoz, mint a házasságban maradókhoz, és e két csoport aránya közel azonos a válással megszűnt házasságok körében.

Az eredmények igazolják a válást követő elégedettségére vonatkozó feltevést, amely szerint a konfliktusos házasságból kilépők a válás után elégedettebbek, mint a válás előtt voltak, míg a kevesebb feszültséggel jellemezhető házasságot felbontók esetében éppen fordított a helyzet. Az első esetben nyilvánvaló az elégedettség ilyen irányú változásának oka, a második eset azonban magyarázatra szorul. Ha a házasság csak mérsékelten boldog, a felbontást akadályozó korlátok és az alternatívák meghatározhatják, hogy a házasság továbbra is fennmarad vagy megszűnik – ezt támasztja alá, hogy az ebbe a csoportba tartozó párok túlnyomó részében legalább az egyik félnek már másik partnere volt a váláskor. Ebben az esetben jut szerephez a házasság iránti elkötelezettség is: a kevésbé elkötelezett párok már mérsékelt elégedettség esetén is könnyebben felbontják a házasságukat. Ezzel összhangban van az az eredmény, hogy a házassággal való elégedettség és a házasság iránti elkötelezettség erősen korrelál egymással.

A további kutatásokra nézve az a fontos következtetés adódik, hogy az elváltak nem kezelhetők egységes csoportként, és hogy a gyermekek esetében is mást jelent a konfliktusos, feszült párkapcsolat felbontása, mint egy „átlagos” házasságé – az utóbbi csoportba tartozó gyermekek jellemzően hosszabb ideig küzdenek problémákkal a házasság felbontása után. Ez azért is fontos, mert a válás nagyobb társadalmi elfogadottságával és az eljárás könnyebbé válásával valószínűleg növekszik az ilyen típusú házasságok felbontása.

Földházi Erzsébet

TEACHMAN, JAY: Complex Life Course Patterns and the Risk of Divorce in Second Marriages. (Komplex életutak és válási kockázat a második házasságokban.) *Journal of Marriage and Family*, 70. 2008/2. 294–305.

Az utóbbi két évtizedben az Egyesült Államokban a válási arányszámok állandóak voltak, sőt valamelyest csökkentek is, de az első házasságoknak közel fele még így is válással végződik – következésképpen nagyszámú férfi és nő köthet második házasságot. Valóban, jelenleg az összes házasságkötések 40%-ában legalább az egyik fél korábban már volt házas. Tehát az újonnan kötött házasságok jelentős részében van olyan házaspár, aki ki van téve a második válás kockázatának, és azt is tudjuk, hogy ez a kockázat magasabb, mint az első házasságok esetében. A második házasságok több vonatkozásban jelentősen különböznek az első házasságoktól: a másodszor is házasságra lépők esetében valószínűbb a bonyolultabb élettörténet, beleértve az esetleges többszöri élettársi kapcsolatot, az előző kapcsolatokból származó gyermekeket és a korábbi házas- vagy élettársal való viszonyt. A második házasságukban élő személyek már rendelkeznek tapasztalattal a válás folyamatáról, és körükben negatív szelekcióval számolhatunk a párkapcsolat stabilitására ható tényezők tekintetében. Ezért feltehetjük, hogy a második házasság felbontására ható tényezők nem ugyanazok, mint amelyek az első házasság felbontását befolyásolják, azonban kevés a kifejezetten erre irányuló kutatás. A szerző tanulmányában a korábbi kutatási eredmények megerősítését, valamint a válás

és a második házasságukban élő személyek életútbeli jellemzői közötti összefüggések vizsgálatát tűzi ki célul.

Előző kutatások kimutatták, hogy a második házasságok bomlékonyabbak az első házasságoknál, és hogy a mostohagyerekek, illetve az első házasság vége és a második kezdete előtt született gyermekek növelik a válás kockázatát. A házasság előtti együttélés az első házasságoknál negatívan befolyásolja a házasság stabilitását, a második házasságoknál azonban már összetettebb a kép, ebben az esetben ugyanis jóval gyakoribb, hogy együttélés előzi meg a házasságkötést (illetve maga az élettársi kapcsolat is az utóbbi évtizedekben terjedt el szélesebb körben az Egyesült Államokban). Ez azonban azt is jelenti, hogy a két házasság közötti időszakban született gyermekek jelentős része viszonylag stabil párkapcsolatban születik, és az ilyen helyzetben született gyermekek más hatást fejthetnek ki a kapcsolat stabilitására, mint azok, akik párkapcsolaton kívül vagy másik partnertől születtek. A korábbi kutatások nem veszik figyelembe, hogy a mostohagyermek a férj vagy a feleség gyermeke-e, holott egyre gyakoribb, hogy a válás után az apa neveli a gyermeket, és az apa, illetve az anya által a házasságba hozott gyermek és a válás közötti kapcsolat különböző lehet.

Mindezek alapján a szerző a mostohagyerekeket, valamint a két házasság közötti termékenységet és élettársi kapcsolatot helyezi vizsgálódásainak középpontjába. A korábbi házasságból származó gyermekekre vonatkozóan két hipotézist fogalmaz meg: a mostohagyermek jelenléte növeli a második házasság felbomlásának esélyét, illetve, ha a mostohagyermek a férj gyermeke, akkor kisebb a válási kockázat, mint abban az esetben, amikor a feleség gyermeke. A második házasságot megelőző együttélésre vonatkozóan az a feltételezése, hogy ez nem növeli a válási valószínűséget, illetve, hogy amennyiben ennek az élettársi kapcsolatnak a során a későbbi férjjel közös gyermek született, ez a gyermek kevésbé növeli a válás kockázatát, mint a mostohagyermek.

Hipotéziseinek vizsgálatához a Nemzeti Családfejlődési Kutatás (National Survey of Family Growth) 2002-es felvételéből származó adatokat használja a szerző: 655 olyan 15–44 év közötti nő szerepel a mintában, aki másodszor is házasságot kötött. A gyermekekre és a párkapcsolat-történetre vonatkozó változók mellett számos kontrollváltozót is figyelembe vesz az elemzés során, amelyek a családi háttérre, az élettörténetre és a társadalmi-gazdasági körülményekre vonatkoznak, mint például az anya iskolai végzettsége, a testvérek száma gyermekkorban, a faji hovatartozás, vallásosság, a szülők válása, a kérdezett iskolai végzettsége, életkora a második házasságkötéskor, a férj házasságkötéskori életkora, illetve az hogy a férj korábban volt-e házas. Elemzése során parametrikus log-logisztikus eseménytörténeti módszert alkalmaz.

Eredményei nagyrészt igazolják a hipotéziseket, illetve árnyalják azokat. A kontrollváltozók közül a második házasságkötéskori életkor volt jelentős szignifikáns hatással a válási esélyre, mégpedig oly módon, hogy az életkor egy évvel való emelkedése 11%-kal növelte a házasság felbomlásának valószínűségét. A többi kontrollváltozó hatása nem volt szignifikáns, ami összhangban van azzal a korábbi megállapítással, hogy a második házasságra lépők esetén szelekciós hatással kell számolnunk azoknak a nem mért jellemzőknek a vonatkozásában, amelyek növelik a válási kockázatot. Azoknak a nőknek, akik gyermeket hoztak a második házasságukba, megnövekedett válási esélyekkel kell számolniuk, a férfiak esetében azonban ez nem igaz. Ha a házasságkötést megelőző együttélés során a későbbi férjtől született gyermek, ez a tény nem növeli a második házasság felbomlásának esélyét. A második házasság előtti együttélésnek

szintén nincs hatása a válásra, kivéve azt az esetet, amikor a kérdezett első és második férjével is együtt élt a házasságkötés előtt: ez a tény megnöveli a válási kockázatot.

A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a kapott eredményeket kellő körültekintéssel kell kezelni, több ok miatt is. A férfiak – vagyis a megkérdezett nők második férje – esetében nem volt ismert a teljes kapcsolattörténet, tehát ez nem szerepelhetett az elemzésben. Mivel a párkapcsolati folyamatokban nagy szerepe van a nemnek, a pár mindkét tagjáról szükség lenne információkra. Fontos lenne olyan, az életútban fontos szerepet játszó változók figyelembevétele is, mint például a gazdasági aktivitás és a képzésben való részvétel, vagy a tágabb rokoni kapcsolatok jellemzői, például az idős szülők ápolása. Továbbá, figyelembe kellene venni a házasság bomlás és olyan különböző változók kapcsolatát, amelyek változhatnak a házasság során, mint például a jövedelem vagy a gyermekek jelenléte.

Földházi Erzsébet

REHER, S. D. – SANZ-GIMENO, A.: Rethinking Historical Reproductive Change: Insights from Longitudinal Data for a Spanish Town. (A történeti reprodukciós változás újragondolása. Egy spanyol város longitudinális adataiból nyert eredmények.) *Population and Development Review*, 33. 2007/4. 703–727.

A tanulmány szerzői az 1871–1950 közötti időszakból származó, spanyolországi, egyéni szintű longitudinális adatok feldolgozása és elemzése révén arra a kérdésre keresik a választ, hogy a demográfiai átmenet során az emberek mikor, miért és milyen módon változtatták meg reprodukciós magatartásukat. A választ három nagyobb részterület vizsgálatára alapozzák: 1) a gyerekehalandóság javulása mint a reprodukciós változást ösztönző tényező; 2) a stopping (a további szülések megakadályozása a kívánt gyermekszám elérését követően) és a spacing (a szülések közötti időszak meghosszabbítása) stratégiák használata a reprodukciós célok elérése érdekében; 3) a reprodukciós változás időzítése, időben lezajló folyamata.

A tanulmány elméleti kiindulópontja szerint nem kielégítőek az ismereteink a demográfiai átmenetről mint folyamatról; a szakirodalomban hiányzik a konszenzus ennek dinamikájával kapcsolatban. A szerzők szerint a legfontosabb viták három nagyobb kérdéscsoport – a „természetes termékenység” fogalma, az átmenet előtti populációk születésszabályozási stratégiái, valamint a demográfiai átmenet klasszikus elmélete – mentén sűrűsödnek.

Az első kettő szorosan összefonódik egymással. A korábbi szakirodalom szerint a termékenység tudatos szabályozását megelőzően a történeti Európában és az Európán kívüli világ legtöbb régiójában is egy viszonylag alacsony népességbővülést eredményező „természetes termékenységi rendszer” működött. Ennek keretében a termékenység szabályozása a házasságok elhalasztásával és korlátozásával, ugyanakkor valószínűleg a házasságon belüli születéskorlátozás nélkül történt. A demográfiai átmenet során ez a stratégia módosul, és a termékenység szabályozása voltaképpen a házasságon belül valósul meg. Ezt a szakaszolást követve a kutatók sokáig csupán a szülések lezárásának – a „stopping” magatartásnak – tulajdonítottak jelentőséget. Az újabb vizsgálatok azonban egyre gyakrabban vonatkoztatják a szülések közötti időszakok meghosszabbításá-

nak stratégiáját – a „spacing” magatartást – az átmenet előtti népességre, kétségbe vonva ezáltal a természetes termékenység fogalmát.

A demográfiai átmenet klasszikus elmélete szerint a halandóság változása kulcsfontosságú szerepet játszott a termékenység családi és társadalmi szinten is tapasztalható csökkenésében. A mérséklődő termékenységet eszerint az alacsony gyerekhalandóság következtében felborult korábbi népesedési egyensúly helyreállítására irányuló törekvésként értelmezhetjük. Jóllehet az átmenet elméletének ezt a központi elemét korábban a Princeton European Fertility Project erőteljesen megkérdőjelezte, érvényességét egyre több – újabb forrásokon és módszereken alapuló – kutatás igazolja.

A szerzők álláspontja szerint a kérdés boncolását az viheti előbbre, ha az aggregált és idősoros adatok elemzését az egyéni és longitudinális adatok vizsgálata váltja fel. Ők maguk is ezt a stratégiát követik, hiszen egy Madridtól 50 km-re délre fekvő város, Aranjuez állami anyakönyvi adatainak feldolgozása, az egyéni élettörténeti adatok longitudinális adatokká történő összekapcsolása és elemzése révén próbálják kialakítani saját álláspontjukat. Munkájuk jelentőségét növeli az a tény, hogy egyéni élettörténetekből álló forrásanyaguk voltaképpen a demográfiai átmenet teljes időtartamára kiterjed.

Vizsgálatuk során a szerzők a családrekonstrukció módszerét követték, vagyis a kereszteléseket a házasságokhoz és elhalálozásokhoz kapcsolták. További forrásként a háztartásokról készült időszakos (1877, 1905, 1915, 1945, 1960, 1975) regisztereket használtak. Az elemzés azoknak az Aranjuez-ben házasodó nőknek az adatain alapul, akiknek a teljes reprodukív élettörténete ismert, akik házastársa életben maradt az 50. életévének betöltéséig, illetve akik jelenlétét megerősítik az anyakönyvi események és a fent említett háztartáslisták. Az elemzés mintegy 941 házaspár reprodukív történetén, mintegy 5077 élveszületési esemény elemzésén nyugszik. Az időbeli változás vizsgálatának céljából a szerzők adataikat az első gyermek születésének, illetve a házaspár házasságkötési időpontja alapján 5 éves kohorszokra bontották.

A tanulmányban használt legfontosabb reprodukciós mutatók: a teljes házasság termékenység, a születések közötti időintervallum; a reprodukciós időszak időtartama; egy újabb gyermek születésének a valószínűsége.

Az elemzés első fázisában a szerzők a demográfiai átmenet időbeli lefutását és főbb szakaszait azonosítják. A születések átlagos számának, az 5. életévet elérő gyerekek átlagos számának, illetve az 5. életév betöltése előtt elhalálozott gyerekek átlagos számának női kohorszontként megfigyelhető értékei egy több szakaszból álló demográfiai átmenet létét igazolták. A 19. századi női kohorszok esetében az átlagos gyerekszám stabilan 6,5 körüli, az 5. életév előtt elhalálozott gyerekek átlagos száma felére csökken, és az átlagos családméret megnövekedik. Olyan szakaszból van szó, amelyben a családméret növekedése egyértelműen a halandóság javulásának tulajdonítható. A 20. század első két évtizedének női kohorszai esetében a születek száma lassan csökkenni kezd, ami a halandóság további erőteljes javulásával együtt az adott családméretet stabilizálja. Az 1920-as és a későbbi évek női kohorszainak közös tapasztalata a halandóság további javulása és a születések drámai visszaesése, ezek együtt a családméret korábban nem tapasztalt csökkenését váltják ki. Mindezek alapján a szerzők a születéskorlátozás első szakaszát a halandóság csökkenésére adott kompenzációs válaszkísérletként értelmezik, amelyet a kisebb családméret elérését célzó második korlátozási szakasz követ. A demográfiai átmenet tehát többszakaszos folyamatnak mutatkozik, a trendek 20 évenként történő változásával.

A szerzők a termékenység csökkenésének folyamatát az anyák első és utolsó szüléskor betöltött életkorának és a reprodukciós periódus időtartamának módosulásaiból, illetve a szülések közötti időintervallum változásaiból azonosítják. A születésszám apadása kezdetben főként az utolsó szüléskor betöltött átlagéletkor csökkenéséből fakad, a 20. század első évtizedeitől kezdve viszont egyre inkább az anyák első szüléskor betöltött átlagéletkorának emelkedése lesz a meghatározó tényező. A szülések közötti időintervallumok ugyancsak a 20. század első évtizedeit követően nyúlnak meg lényegesen. Mindezek alapján a szerzők a termékenységszűkülés folyamatában két szakaszt különítenek el egymástól: az elsőben a stopping magatartás, a szüléseknek a reprodukciós életszakasz utolsó éveiben történő blokkolása dominál, míg a másodikban az első szüléskor betöltött életkor emelkedésének és a szülések közötti intervallum meghosszabbodásának együttese. A szerzők érvelése szerint a spacing magatartás – jóllehet az átmenetet megelőzően is alkalmazhatták – elsősorban a gyermekhalandóság tartós javulását követően vált a reprodukciós változás fontos tényezőjévé. A halandóság visszaszorulását követően lehetünk tanúi a reprodukciós életszakasz teljes egészére kiterjedő szabályozási stratégiának.

Az elemzés utolsó szakaszában a szerzők további empirikus érvekkel szolgálnak a mellett, hogy miért elsődleges a szerepe a halandóság csökkenésének. Egy újabb gyermek születésének valószínűsége és a következő szülésig eltelt időszak vizsgálatába változóként bevonják a továbbélő gyerekek számát, illetve az előző gyerek továbbélési státusát (életben maradt vagy elhalálozott). Eredményeik szerint a továbbélő gyerekek számának növekedésével párhuzamosan egy újabb gyermek születésének a valószínűsége csökken és a következő gyermek születéséig eltelt időintervallum növekedik. Az elemzés újdonsága, hogy a teljes családméret, az összes megszületett gyerek helyett csupán az adott időpontban életben levő gyerekek számára összpontosít.

A tanulmány szerzői 5 pontban összegzik mondanivalójukat:

- 1) az egyéni szintű és longitudinális adatok használatának jelentősége;
- 2) a gyermekhalandóság mint a demográfiai átmenet kulcstényezője, amely meghatározta a termékenység időbeli változását és azokat a módokat, amelyekkel a reprodukciós stratégiákat bevezették;
- 3) a demográfiai változás többszakaszos folyamata;
- 4) a születéskorlátozás stratégiáinak – spacing és stopping magatartás – időbeli változása;
- 5) koherens reprodukciós stratégiák a demográfiai átmenet előtt és azt követően is beazonosíthatók.

A tanulmány általános következtetése szerint a társadalmi és gazdasági változások olyan háttérváltozók, amelyek elősegítik a reprodukció kontextusának a megértését, magyarázatot kínálhatnak arra, hogy néhány csoport és néhány társadalom miért tudta másoknál sikeresebben bevezetni a reprodukciós stratégiákat. Másfelől: a háttérben működő társadalmi változások nélkül a gyermekhalandóság javulása minden bizonnyal nem következett volna be. A szerzők véleménye szerint hasznos lehet a halandóságot köztes változóként szemlélni, miközben a társadalmi változást összekötjük a reprodukciós modernizációval. Eszerint a társadalmi és gazdasági modernizáció kéz a kézben haladt a demográfiai modernizációval: az egyik elképzelhetetlen a másik nélkül.

Pakot Levente

DEMOGRÁFIAI FOLYÓIRATSZEMLE

DEMOGRAFIE

a Cseh Statisztikai Hivatal folyóirata

2008. No. 2.

- BURCIC, B. – KUCERA, T.: Az elkerülhető és el nem kerülhető halálozások regionális különbségei a Cseh Köztársaságban és annak változásai 1987–2006 között.
- DURDISOVÁ, J. – MERTL, J.: A demográfiai változások egészségügyi rendszerre gyakorolt negatív hatásai mérséklésének lehetséges módjai.
- KYZLINKOVA, R.: A húsz éves kor alatti terhes nők és anyák első szexuális kapcsolatát és a születésszabályozását meghatározó körülmények.
- TISLIAR, P.: Srobár 1919. évi népességi feljegyzései és a regionális eredmények.
- HOLÁ, B.: Milyen okai vannak, hogy hosszú ideje nem tudunk előállítani harmonizált és nemzetközileg összehasonlítható nemzetközi vándorlási adatokat.
- RUZKOVA, J.: Információk a 2011. évi népszámlálási törvény nyilvános vitájáról.
- BERROVÁ, P.: Szemelvények a népszámlálások történetéből. II. rész.

DEMOGRAPHY

az Amerikai Népesedési Társaság folyóirata

2008. No. 1.

- SAMPSON, R.J. – SHARKEY, P.: A szomszédság szelekciója és a faji egyenlőtlenség koncentrálódásának társadalmi újratermelése.
- GENNEIAN, L.A. – LOPOO, L.M. – LONDON, A.S.: Az anyák munkavállalása és tizenéves gyermekeik iskolai teljesítménye az alacsony jövedelmű családokban.
- KIRK, D.S.: A lakókörnyezet összefüggése az őrizetbe vételnél tapasztalt faji és etnikai egyenlőtlenségekkel.
- ICELAND, J. – SCOPILLITI, M.: A bevándorlók lakóhelyi elkülönülése az amerikai városokban, 1990–2000.
- PERROZEK, M.: A szubjektív várakozások felhasználása a hosszú élet előrejelzésében.
- MOLLA, M.T. – LUBITZ, J.: Retrospektív információk felhasználása az egészségi állapot megítélésében.
- HAYFORD, S.R. – MORGAN, S.P.: Az együttélés retrospektív adatainak minősége.
- LIEBLER, C.A. – HALPERN-MANNERS, A.: A kevert faji hovatartozásúak válaszai felhasználásának gyakorlati megközelítése.
- KUO, T.-M. – SUCHINDRAN, C.M. – KOO, H.P.: A többállapotú dinamikus halandósági táblamódszer alkalmazása a fogamzásgátlási gyakorlat tanulmányozásában.
- HEUVELINE, P. – WEINSHENKER, M.: A gyermekszegénység nemzetközi különbségei.
- WU, L.L.: Az amerikai nem-házasság nők kohorsz termékenysége becslése.
- BOYLE, P.J. – KULU, H. – COOKE, T. – GAYLE, V. – MULDER, C.H.: Költözés és az együttélés felbomlása.

LI, H. – ZHANG, J. – ZHU, Y.: A gyermekszám mennyiségi-minőségi összefüggései a fejlődő országokban.

2008. No. 2.

- DESAI, S. – KULKARNI, V.: Az iskolai végzettség egyenlőtlenségei Indiában.
 CAI, Y.: Kína termékenységi szintjének becslése az r-változó módszer alkalmazásával.
 EDMEADES, J.: Az összefüggések hagyatéka: a múlt és jelen hatásai a fogamzásgátlás módszereinek megválasztásában Nang Rong-ban, Thaiföldön.
 FORTSON, J.G.: Fekete Afrika a lejtőn: társadalmi-gazdasági státusz és a HIV/AIDS.
 GRANADOS, J.A.T.: Makroökonómiai változások és a halandóság a háború utáni Japánban.
 HAINES, M.R. – GUEST, A.M.: A termékenység New York államban a polgárháború előtti időszakban.
 WHITE, K.J.C.: A népesség változása és a farmok helyzete: időbeni és területi változások az amerikai Nagy-Alföldön, 1900–2000.
 XANG, Y.: Az amerikai felnőtt korú lakosság krónikus betegségi halandósága: 1960–1999: életkor, periódus és kohorsz variációk.
 RENIERS, G.: Házassági stratégiák a HIV veszély féken tartására.
 SCHMIDT, L.: Rizikó preferenciák és a házasság és gyermekvállalás időzítése.
 CARLSON, M.J. – MC LANAHAN, S.S. – BROOKS-GUNN, J.: Közös gyermeknevelés és a nem együttélő apák bevonása a gyermekek nevelésébe házasságon kívüli születés esetén.

EUROPEAN JOURNAL OF POPULATION

az Európai Népesedési Társaság folyóirata

2008. No. 2.

- HEILAND, F. – PRSKAWETZ, A. – SANDERSON, W.C.: Stabil az egyének kívánt gyermekszáma? Bizonyítékok a nyugatnémet panel vizsgálatból.
 NICOLETTI, C. – TANTURRI, M.L.: Különbségek az anyaság halasztásában az európai országokban: adatok az európai panelvizsgálat alapján.
 WEINREB, A.A.: A vérrokonai házasságokban élő nők jellemzői Egyiptomban, 1988–2000.
 PAILHÉ, A. – SOLAZ, A.: A gyermekkel töltött idő: az apa és az anya helyettesítik egymást, ha az egyik fél munkanélküli?

2008. No. 3.

- BAGAVOS, C. – TSIMBOS, C. – VERROPOULOU, G.: A helybenlakók és a bevándorlók termékenységi szokásai Görögországban: kohorsz megközelítés.
 RAU, R. – DOBLHAMMER, G. – CANUDAS-ROMO, V. – ZHEN, Z.: A halálokok hozzájárulása a halandóság iskolai végzettség szerinti különbségeihez Ausztriában 1981/82 és 1991/92 között.

- BERNARDI, L. – KLARNER, A. – VON DER LIPPE, H.: Munkavállalási bizonytalanság és a gyermekvállalás időzítése: Kelet- és Nyugat-Németország összehasonlítása.
- DIMOVA, R. – WOLFF, F.-C.: Az időskorúak részvétele az unokák gondozásában a bevándorlók körében Franciaországban: háztartáson belüli munkamegosztás és munkaerő-piaci hatásai.

JOURNAL OF MARRIAGE AND THE FAMILY

az USA Családi Kapcsolatok Nemzeti Tanácsának folyóirata

2008. No. 3.

- HARDOY, I. – SCHONE, P.: A kitartók elismerése? A norvégiai gyermekgondozási reform hatásai a családok stabilitására.
- ZIMMER, Z. – KORINEK, K. – KNODEL, J. – CHAYOVAN, N.: A vándorlók kapcsolatai idős szüleikkel Kambodzsa és Thaiföld falvaiban.
- CONG, Z. – SILVERSTEIN, M.: A generációk közötti támogatás és a depresszió előfordulása az időskorúak körében Kína falvaiban. A mostohaleány számít?
- MIKELSON, K.S.: Az apa mondta, az anya mondta: Az anya és az apa véleményének összehasonlítása az apa részvételéről a gyermeknevelésben.
- BERGER, L.M. – CARLSON, M.J. – BZOSTEK, S.H. – OSBORNE, C.: Az otthonlakó apák gyermeknevelési gyakorlata: a házassági és a biológiai kapcsolatok szerepe.
- GOODMAN, W.B. – CROUTER, A.C. – LANZA, S.T. – COX, M.J.: Az apa foglalkozási jellemzői és az apa-gyermek kapcsolat az alacsony jövedelmű falusi családokban.
- KENNEY, C.T.: Nem apa tudja a legjobban? Az apa pénzbeosztása és a gyermekek élelmezésének elégtelensége.
- STROHSCHNEIN, L. – GAUTHIER, A.H. – CAMPBELL, R. – KLEPARCHUK, C.: Gyermeknevelés mint dinamikus folyamat: a „forrás hígítás” hipotézis tesztelése.
- KOUROS, C.D. – MERRILEES, C.E. – CUMMINGS, E.M.: Házassági konfliktus és a gyermekek érzelmi biztonsága a szülői depresszió összefüggésében.
- CAVANAGH, S.E. – CRISSEY, S.R. – RALEY, R.K.: Család-összetétel történet és románc a tizenéves korban.
- RUETER, M.A. – KOERNER, A.F.: A családi kommunikáció hatása az örökbefogadott tizenéves kezelésére.
- UECKER, J.E.: Vallás, eljegyzés és a házas fiatal felnőttek házasság előtti szexuális magatartása.
- KIMBRO, R.T.: Együtt mindörökké? Romantikus kapcsolat és terhes-gondozás.
- MAC INNES, M.D.: Egyelőre elég: gyermekek, fogyatékoság és a következő gyermek megszülése.
- TEITLER, J.O. – REICHMAN, N.E.: Mentális betegség mint a házasság akadálya a nem házas nők körében.
- FU, V.K.: Fajilag és etnikailag vegyes együttélések és a termékenység az Egyesült Államokban.
- TREAS, J. – DE RUIJTER, E.: Jövedelem és háztartási kiadások a házas és az együtt élő kapcsolatokban.
- LINCOLN, A.E.: Nem, termékenység és a házasságok jövedelem-kiegészítése.

LIN, I-F.: Anyák és lányok beszámolói a gyermek által nyújtott támogatásról.

POPULATION

a Francia Nemzeti Népeségtudományi Intézet folyóirata

2008. No. 1.

VERON, J.: Dél-Ázsia demográfiája 1950–2000 között. A változások összefoglalása és statisztikai mérlege.

GUILMOTO, C.Z.: A fiatalkori fiútöbblet gazdasági, társadalmi és területi vonatkozásai Indiában.

DURU-BELLAT, M. – KIEFFER, A.: A érettségítől a magasabb végzettségig Franciaországban: elmozdulás és az egyenlőtlenségek újratermelése.

CALTABIANO, M.: A termékenység csökkenése a vége felé közeledik Olaszország különböző régióiban? Egy longitudinális vizsgálat eredményei.

CASTIGLIONI, M. – DALLA ZUANNA, G.: A jogi különválások házassági kohorszok szerinti elemzése Olaszországban.

2008. No. 2.

LELIEVRE, É. – VIVIER, G. – TICHIT, C.: Kinevezett és választott szülők. Egy retrospektív elemzés, Franciaország 1930–1965.

SAFI, M.: Vegyesházasság és integráció: a franciaországi bevándorlók exogámia átlagainak egyenlőtlenségei.

JONAS, N. – LE PAPE, M.C.: Egyensúly a rokonsági ágak között? A családnak és a házastárs családjának nyújtott segítség.

DEFOORT, C.: A nemzetközi vándorlás hosszú távú trendjei: hat befogadó ország tapasztalatainak elemzése.

CANUDAS-ROMO, V. – GLEI, D. – GOMEZ-REDONDO, R. – COELHO, E. – BOE, C.: A halálozások alakulása a 20. század második felében az Ibériai-félszigeten.

MESLÉ, F. – VALLIN, J.: A Betegségek Nemzetközi Osztályozása (BNO) alkalmazásának hatása a halálloki statisztika folytonosságára. Franciaország példája.

POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW

az Amerikai Népesedési Tanács folyóirata

2008. No. 2.

BOONGARTS, J. – BUETTNER, T. – HEILIG, G. – PELLETIER, F.: A HIV járvány elérte már a csúcspontját?

LAM, D. – MARTELETO, L.: A demográfiai átmenet állomásai a gyermekek szemszögéből: családnagyság, kohorsz nagysága és a gyermekek háttere.

RUGGLES, S. – HEGGENESS, M.: Generációk együttélése a fejlődő országokban.

LANGSTEN, R. – SALEM, R.: A női munkavállalás becslésének két megközelítése a fejlődő országokban: egyiptomi adatfelvételek adatainak összehasonlítása.

BOLING, P.: Demográfia, kultúra és politika: a japán alacsony termékenység megértése.
JOHNMSON, K.M. – LICHTER, D.T.: Természetes szaporodás: A népességnövekedés új forrása a spanyolajkú bevándorlás célterületein az Egyesült Államokban.

POPULATION RESEARCH AND POLICY REVIEW

a KLUWER Akadémiai Kiadó és a Déli Demográfiai Egyesület folyóirata
2008. No. 4.

FUKUDA, K.: Az Egyesült Államok és Japán születési arányszámainak kor-periódus-kohorsz szerinti tényezőkre bontása.
COOK, A. – DAPONTE, B.: A túlsúlyosság és a kövérség egyre gyakoribb előfordulásának demográfiai elemzése az amerikai népességben.
CALDWELL, J.C.: Három termékenységi kompromisszum és két átmenet.
KOC, I. – HANCIOGLU, A. – CAVLIN, A.: A kurd és török népesség demográfiai különbségei és demográfiai integrációja Törökországban.
COSSMAN, R.E. – COSSMAN, J.S. – COSBY, A.G. – REAVIS, R.M.: A falu-város probléma újragondolása a falusi egészségkutatás terén: a stabil kapcsolatok tesztelése a halandóságnak mint egészségügyi mutatónak a felhasználásával.
DOMMARAJU, P. – AGADJANIAN, V. – YABIKU, S.: A kasztok átható és állandó hatása a gyermekkori halandóságra Indiában.

POPULATION TRENDS

az Egyesült Királyság Nemzeti Statisztikai Hivatalának folyóirata
2008. No. 132.

DINI, E. – GOLDRING, S.: A legidősebb korú népesség változásának becslése.
WILSON, B. – SMALLWOOD, S.: Korkülönbség a házasságkötéskor és a váláskor.
COMPTON, G.: A 2007. évi próba-népszámlálás: a főbb célok értékelése.

ZEITSCHRIFT FÜR BEVÖLKERUNGSWISSENSCHAFT

a Német Szövetségi Népeségtudományi Intézet folyóirata
2008. No. 1.

TAZI-PREVE, M.I. – KAINDL, M. – KRENN, B.: Gyermek nélküli apák. Gyermek-kükkkel kapcsolatukat nem tartó apák jellemzői.
SCHNEIDER, L.: Öregedés és a technológiai innovációs potenciál.
GRÜNHEID, E.: A demográfiai fejlődés hatásai Németország belbiztonságára.
DIEHL, K.: A keletnémet halandósági többlet gyors csökkenésének okai az újraegyesítést követően. Az újraegyesítés óta miért élnek tovább a kelet-németek?